

*Пуга О. О.,
викладач кафедри іноземних мов
Національного університету «Львівська політехніка»*

*Білик О. О.,
викладач кафедри іноземних мов
Національного університету «Львівська політехніка»*

ПРИКМЕТНИКИ ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНОЇ ГРУПИ ЗОВНІШНІСТЬ ЛЮДИНИ ТА СПОСОБИ ЇХ ПЕРЕДАЧІ В УКРАЇНСЬКОМУ ПЕРЕКЛАДІ РОМАНУ ОСКАРА УАЙЛЬДА «ПОРТРЕТ ДОРІАНА ГРЕЯ»

Анотація. У статті проаналізовано характеристики лексико-семантичної групи прикметників зовнішність людини в романі Оскара Уайльда «Портрет Доріана Грея» та відповідних прикметників, використаних в українському перекладі твору, досліджено методи перекладу.

Ключові слова: лексико-семантична група, метод перекладу, еквівалентність, ядро, прикметник.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку лінгвістики очевидним є те, що мову потрібно вивчати у світлі антропоцентричних парадигм, що забезпечує ширше і глибше розуміння особливостей функціонування мови, а також зв'язок між мовою та людським розумом за посередництва концептуальної й лінгвістичної картин світу [2, р. 3]. Серед авторів, які вивчали співвідношення та взаємовплив різних факторів, Ю. Апресян, Н. Алефіренко, З. Вердієва, С. Миронова й інші.

Концептуальний аналіз лінгвістичних категорій, пов'язаних із класом прикметників так само, як і їхні лексико-семантичні характеристики, має бути збережений, беручи до уваги функціональний аспект цих явищ, зокрема функцію внутрішньої форми прикметників. Ця тема є актуальною, оскільки в сучасній лінгвістиці існує тенденція проведення досліджень на перетині різних площин, наприклад, шляхом поєднання та повторної концептуалізації даних різних наук і підходів у наукових межах. Переносючи морфологічну категорію класу слів у сферу інтересів функціональної лінгвістики, дискурсології та лінгвокультурології, можемо віднайти нові аспекти для аналізу. Результати такого дослідження можуть бути набагато глибшими, якщо брати до уваги відмінності між оригіналом і перекладом.

У роботі С. Миронової йшлося про те, що прикметники могли б бути найменш дослідженим класом слів, якщо ми застосуємо підхід, основою якого є семантична реконцептуалізація [7, р. 6]. У свою чергу, А. Юфімцева писала про те, що однією з найвагоміших рис прикметників є широкий обсяг їхнього значення. Вона також стверджувала, що це є зрозумілим, оскільки існує набагато більше властивостей, якостей, емоційної оцінки в соціальній і духовній сферах, аніж предметів, які вони описують або до яких вони приписуються [8, р. 197].

Визначення перекладу не викликає багато суперечок. У статті ми дотримувались визначення, запропонованого І. Корунцем: переклад як термін і поняття має полісемантич-

ну природу, його звичне та найбільш загальне значення асоціюється з дією чи процесом передачі\вираження значення\ змісту слова, групи слів, речень чи уривків (більшого тексту) вихідної мови в мову перекладу або з результатом процесу\дії передачі [6, р. 10].

Наскільки б широко не аналізувалися проблеми перекладу лінгвістичних одиниць, усе ще існує аспект, який привертає увагу дослідників. Він охоплює такі аспекти, як відмінності між концептуалізацією різних сфер реальності й людської діяльності в різних мовах та особливі риси перекладу лінгвістичних одиниць, які належать до таких сфер вербалізованих груп, визначеними як лексико-семантичні поля і групи.

Метою статті є проаналізувати англійські прикметники, які належать до лексико-семантичної групи *зовнішність людини* зі структурного, семантичного й функціонального поглядів і протиставити їх українським прикметникам, які використовуються перекладачем Р. Доценко. Результати дослідження, хоча досить вузькі за своїм значенням, можуть сприяти більш загальному аналізу відмінностей і подібностей між українською та англійською мовами й навіть культурами. Також дослідження має на меті встановити техніку перекладу, яка найчастіше застосовується перекладачем. Методи, що застосовуються для аналізу, охоплюють компонентний, контекстуальний і контрастивний (порівняльний) аналізи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для аналізу методів передачі прикметників українською мовою ми обрали модель, розроблену В. Комісаровим, який розрізняє еквівалентність, граматичну субституцію, конкретизацію, генералізацію, сенсорну модуляцію, компенсацію та експлікацію [5]. Як показав аналіз, відносно велика кількість прикметників передається за допомогою їхніх еквівалентів. Тут варто зазначити, що мова йде не про формальні еквіваленти, а про функціональні еквіваленти. Це значить, що переклад прикметника "beautiful" як «прекрасний» вважається еквівалентом, хоча семантична структура цих прикметників трохи різна. Однак доцільно зробити деякі зауваження щодо того, які прикметники вважаються еквівалентами. Для цього потрібно дотримуватись кількох умов:

- оригінал і переклад належать до однієї частини мови і є однаковими відповідно до їхньої морфологічної структури;
 - їхня семантична структура здебільшого збігається;
 - їхня сполучуваність лексем на однаково високому рівні.
- Особливу увагу варто приділити перекладові низки слів, які є синонімами до "beautiful" та "ugly". Ці слова відігра-

ють важливу роль у романі й безпосередньо пов'язані з уявним і тематичним рівнем тексту. Як показав аналіз, загалом Оскар Уайльд використав 15 прикметників-синонімів до слова "beautiful", а саме: "beautiful", "charming", "delightful", "fascinating", "exquisite", "marvelous", "good-looking", "extraordinary", "pretty", "refined-looking", "smart", "dainty", "delicate", "fair" і "winsome".

Аналіз їхніх значень у словнику, а також контекстуальний аналіз засвідчують, що є низка сем, які наявні в семантичній структурі кожного з них, а саме: «зовнішність людини», «приваблива зовнішність», «принесення задоволення» і «привабливий вигляд».

Аналогічно ми виписали й порохували всі українські переклади вищезгаданого ряду прикметників. Їх 17 (з метою аналізу ми змінили форми з трьох родів до одного, чоловічого, оскільки це є форма, яка зазвичай подається першою в словниках): «прекрасний», «вродливий», «прегарний», «привабливий», «принадний», «чарівний», «витончений», «граціозний», «досконалий», «чудовий», «гарний», «захопливий», «блискучий», «ладний», «гожий», «принадний», «бездоганний». Під час аналізу бралось до уваги, що слова повинні описувати людську зовнішність, тож ми можемо зробити ґрунтовне порівняння.

Результати компонентного аналізу підтвердили, що, незважаючи на певні відмінності між семантичними структурами прикметників і їхніми відмінностями в сполучуваності, кожен із них передає ту саму інтегральну сему, як і прикметник із відповідної групи англійських прикметників. Тож ми можемо сказати, що лексико-семантична група «прикметників, які позначають привабливу зовнішність» передається шляхом пошуку часткового еквівалента, кожен із яких має такі самі 4 невід'ємні семи, як і будь-який із англійських прикметників із цієї самої підгрупи.

Те саме можна сказати про протилежну групу, наприклад, групу прикметників, які позначають непривабливу зовнішність. Їх 9: "ugly", "hideous", "monstrous", "terrible", "horrid", "uncomely", "foul", "sordid", "vile". Невід'ємними семами, які охоплюють їх усіх, є «зовнішність людини», «неприваблива зовнішність», «такий, що викликає огиду від одного лише погляду». Ці прикметники перекладаються українською мовою за допомогою відповідної кількості прикметників: «бридкий», «відразливий», «потворний», «моторошний», «гидкий», «мерзенний», «страхітливий», «огидний», «мерзенний», усі вони мають три невід'ємні семи відповідно до їхніх англійських аналогів.

Відсоток кількості переданих еквівалентів залежить від підгрупи. Він є найвищим для підгруп «прикметників, які позначають привабливу зовнішність» і «прикметників, які позначають непривабливу зовнішність». Прикметники з першої підгрупи перекладаються використанням еквівалентів у 94% випадків, із другої підгрупи – у 84% випадків. Решта було перекладено за допомогою трансформації, а саме: граматичної заміни (зміни частини мови, наприклад, "ugly" – «потвори»), надаючи 6% для підгрупи «прикметників, які позначають привабливу зовнішність» і 16% для підгрупи «прикметників, які позначають непривабливий зовнішній вигляд».

Способи перекладу відрізняються для інших підгруп, які стоять далі від семантичного ядра. Тож прикметники з підгруп «виявлення внутрішніх позитивних якостей» і «виявлення внутрішніх негативних якостей» були перекладені за допомогою таких методів: еквівалентність – 60%, модуляція

відчуття – 20%, граматична заміна – 13%, поєднання двох методів перекладу – 7%.

Як ми вже зауважили, способи перекладу є різноманітними. У 7% випадків прикметники вимагають застосування двох методів перекладу.

Результати змінюються в напрямі більш різноманітних способів передачі і зниження відсотка еквівалента перекладу, як і відстань прикметника від семантичного ядра лексико-семантичної групи. Способами передачі прикметників групи «прикметники, які описують обличчя, очі тощо» є такі: еквівалентність – 32%; конкретизація – 24%, модуляція відчуття – 14,7%, граматична заміна – 14,7%; узагальнення – 10%; поєднання двох методів перекладу – 5%.

Прикметники цих груп інколи охоплюють лише одну або дві невід'ємні семи з тими, що є в семантичному ядрі, відповідно, вони мають більш диференційні семи. Також вони є членами інших лексико-семантичних груп і часто ближчими до семантичного ядра. Варто зауважити, що прикметники з контекстуальними значеннями вимагають конкретизованого перекладу. Наприклад, у наступному уривку тексту було використано кілька методів перекладу тексту з метою передачі багатства сприйняття й конотації оригіналу:

Harry, imagine a girl, hardly seventeen years of age, with a little, **flowerlike** face, a **small Greek** head with plaited coils of **dark-brown** hair, eyes that were **violet** wells of passion, lips that were like the petals of a rose [10, p. 34].

Гаррі, уявіть собі дівчину літ сімнадцяти, обличчя в неї – **наче квітонька**, **голівка грекині**, а на голівці тій вінок **темно-каштанових** кіс. Очі її – немов **бузкові** плеса пристрасті, а уста – пелюстки троянди... [4, p. 50].

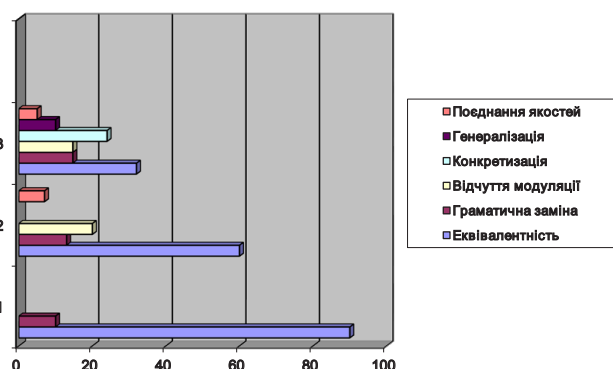
Перша пара "flowerlike" – «наче квітонька» перекладається за допомогою граматичної трансформації (заміни складеного прикметника на словосполучення), а також розвитку сприйняття ("flower" належить до нейтрального словника, тоді як «квітонька» є зменшувальною формою і передає багатство відчуття, яке містить семи: «малий», «тендітний», «молодий», «той, що викликає ніжність» тощо).

Друга пара потребує комплексного аналізу, оскільки відчуття поширюється серед частин словосполучень різними способами: "small Greek head" – «голівка грекині». Прикметник "small" є випущеним, і техніка компенсації використовується в іншій частині речення: нейтральний іменник "head" перекладається зменшувальним «голівка». Другий прикметник "Greek" перекладається способом граматичної заміни іменником.

Третя частина прикметника "dark-brown" – «темно-каштанових» перекладається способом конкретизації. Прикметник "brown" належить до групи основних кольорів у лексико-семантичній групі *прикметники кольору*, тоді як «темно-каштановий» є більш конкретизованим у своєму значенні: не лише коричневий, а такий як каштани. Він також розташований далі від ядра лексико-семантичної групи прикметників у українській мові.

Четверта пара прикметників "violet" – «бузковий» перекладається шляхом модуляції відчуття (прикметник у тексті оригіналу належить до групи основних кольорів, тоді як український відповідник належить до групи другорядних кольорів і позначає світліший колір).

Застосування різних технік перекладів відображено в діаграмі 1. Перша група є найближчою до ядра лексико-семантичної групи й охоплює чотири невід'ємні семи. Здебільшого

Діаграма 1. Методи перекладу для підгруп лексико-семантичної групи «зовнішність людини»

1 – прикметники, які позначають привабливий/непривабливий зовнішній вигляд; 2 – прикметники, які відображають внутрішні якості; 3 – прикметники, які описують частини тіла.

вона перекладається способом пошуку еквівалента з відповідним рядом сем у мові оригіналу. Є лише два способи перекладу, які застосовуються для передачі прикметників цієї групи.

Друга група розташована далі від семантичного ядра, має більше диференційних сем і деякі контекстуальні значення входять до їхніх семантичних структур. Кількість їхніх еквівалентних варіантів знижується до 60%, і кількість методів перекладу зростає до чотирьох.

Третя група стоїть найдалі від семантичного ядра, її елементи мають найбільшу кількість диференційних сем, і вони часто охоплюють лише одну невід'ємну сему «зовнішність особистості». Відсоток еквівалентів перекладу знижується до 32, і кількість способів перекладу зростає до 6.

Висновки. Лексико-семантична група *зовнішність людини* складається з кількох підгруп: «прикметники, які позначають привабливість» і протилежна група «прикметники, які позначають непривабливість» (вони є найбільшою групою), «прикметники, які описують фізичне виявлення внутрішніх позитивних якостей» і протилежна група «прикметники, які описують фізичне виявлення внутрішніх негативних якостей», і низка мікрогруп відповідних прикметників, що використовуються, щоб описати різні частини тіла: обличчя, губи, очі, статуру/будову, волосся, шкіру та брови. Ці групи мають найменшу кількість прикметників. Структурно дві перші групи найближчі до семантичного ядра групи, тоді як останні розташовані найдалі, тому що часто єдиною невід'ємною семою, яка об'єднує їх із ядерною лексемою, є «зовнішність людини».

Найчастіший спосіб передачі прикметників цієї групи включає пошук еквівалента, модуляцію відчуття і граматичну заміну. Аналіз дає змогу зробити цікаві висновки. Було досліджено, що близькість до семантичного ядра групи й кількості невід'ємних сем пропорційно пов'язана з можливістю пошуку еквівалента. Це означає, що загальне уявлення про зовнішній вигляд особистості в англійській та українській мовах є досить схожим, тоді як додаткові асоціації є досить різними.

Такий підхід під час розширеного дослідження надає можливість зробити висновки щодо відмінностей у концептуальній і лінгвістичній картинах світу. Було б надто амбіційно прагнути до такої мети у вужчому дослідженні, але це дає змогу розви-

вати методологію для протиставлення аналізу прикметників, які належать до інших груп, і тоді з достатньою кількістю матеріалу може бути дуже корисною основою для встановлення подібностей і відмінностей між двома мовами й культурами.

Література:

- Алефиренко Н.Ф. Проблема вербализации концепта / Н.Ф. Алефиренко. – Волгоград : Перемена, 2003. – 96 с.
- Апресян Ю.Д. Лексическая семантика: синонимические средства языка / Ю.Д. Апресян. – М., 1974. – 220 с.
- Бондарко А.В. Полевые структуры в системе языковой категоризации / А.В. Бондарко // Теория, история, типология языков : материалы чтений памяти чл.-корр. В.Н. Ярцевой. – М. : РАН, Ин-т языкознания, 2003. – Выпуск 1. – С. 13–20.
- Вайльд О. Портрет Дориана Грея / О. Вайльд ; пер. з англ. та прим. Р. Доценка. – К. : Школа, 2003. – 415 с.
- Комиссаров В.Н. Современное переводоведение : [учебное пособие] / В.Н. Комиссаров. – М. : ЭТС, 2002. – 424 с.
- Корунец І.В. Теорія і практика перекладу (аспектний переклад) : [підручник] / І.В. Корунец. – Вінниця : Нова Книга, 2001. – 448 с.
- Миронова С.В. Функционально-статистические особенности имен прилагательных в прозаических текстах (на материале произведений М. Магдеева и В. Шукшина) : дисс. ... канд. филол. наук : спец. 10.02.02, 10.02.01 / С.В. Миронова. – Казань, 2006. – 181 с.
- Уфимцева А.А. Смысловые связи слов в пределах лексико-семантической группы / А.А. Уфимцева // Опыт изучения лексики как системы (на материале английского языка). – М. : Изд-во Академии наук СССР, 1962. – 287 с.
- Lehrer A. Frames, fields and contrasts. Pragmatics and Cognition / A. Lehrer, E.F. Kittay. – 1: 2., 1993. – P. 377–387.
- Wilde O. The Picture of Dorian Gray / O. Wilde [Electronic resource]. – Available from : http://lib.aldebaran.ru/author/uaidl_oskar/uaidl_oskar_the_picture_of_dorian_gray.
- Тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://uktdic.appspot.com/>.
- The Free Dictionary [Electronic resource]. – Available from : <http://www.thefreedictionary.com/>.

Пуґа О. О., Билик О. О. Имена прилагательные лексико-семантической группы ВНЕШНОСТЬ ЧЕЛОВЕКА и способы их передачи в украинском переводе романа Оскара Уайльда «Портрет Дориана Грея»

Аннотация. В статье проанализированы особенности лексико-семантической группы имен прилагательных внешность человека в романе Оскара Уайльда «Портрет Дориана Грея» и соответствующих имен прилагательных, использованных в украинском переводе романа, исследованы методы перевода.

Ключевые слова: лексико-семантическая группа, метод перевода, эквивалентность, имя прилагательное, ядро.

Puha O., Bilyk O. Adjectives of lexico-semantic group HUMAN APPEARANCE and ways of their rendering in the Ukrainian translation of “The Picture of Dorian Gray” by Oscar Wilde

Summary. The article dwells on the features of the lexico-semantic group of adjectives belonging to the lexico-semantic group HUMAN APPEARANCE in the novel “The Picture of Dorian Grey” by Oscar Wilde and on the corresponding adjectives used in the Ukrainian translation of the novel, translation techniques applied are discussed.

Key words: lexico-semantic group, translation technique, equivalence, adjective, nucleus.